

เกษตรกรรมยั่งยืน ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

กรมส่งเสริมการเกษตร

คำนำ

กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร ได้จัดทำเอกสารวิชาการ “เกษตรกรรมยั่งยืน ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง” เล่มนี้ขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ในการประกอบอาชีพสำหรับข้าราชการ เกษตรกร นักเรียน นักศึกษา และประชาชน ทุกคนที่สนใจ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และเตือนสติในการประกอบสัมมาชีพ การต่อสู้และ แก้ไขปัญหาอุปสรรค โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การตั้งอยู่บนพื้นฐาน ของทางสายกลางและความไม่ประมาท คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ใช้องค์ความรู้ ความรอบคอบควบคู่กับคุณธรรมประกอบ การวางแผน การตัดสินใจไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น พร้อมรับต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจาก การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมืองด้วยความไม่ประมาท นอกจากนี้ จะเป็นแนวทางการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพด้วยความมั่นคงแล้ว **ยังเป็นการ ทำความดี ตามรอยพ่อ เพื่อถวายความอาลัยต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9** กรมส่งเสริมการเกษตรหวังเป็นอย่างยิ่งว่า เอกสารเล่มนี้จะเป็นประโยชน์และเป็นส่วนหนึ่ง ในการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการประกอบ อาชีพของประชาชนทุกหมู่เหล่า โดยเฉพาะพี่น้องเกษตรกร สร้างความรัก ความเข้าใจ ความมั่นคง ความอบอุ่นแก่กัน ตั้งแต่ในครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ

คณะผู้เรียบเรียง ขอขอบคุณและน้อมรับคำติชม เพื่อปรับปรุง แก้ไข ในโอกาสต่อไป

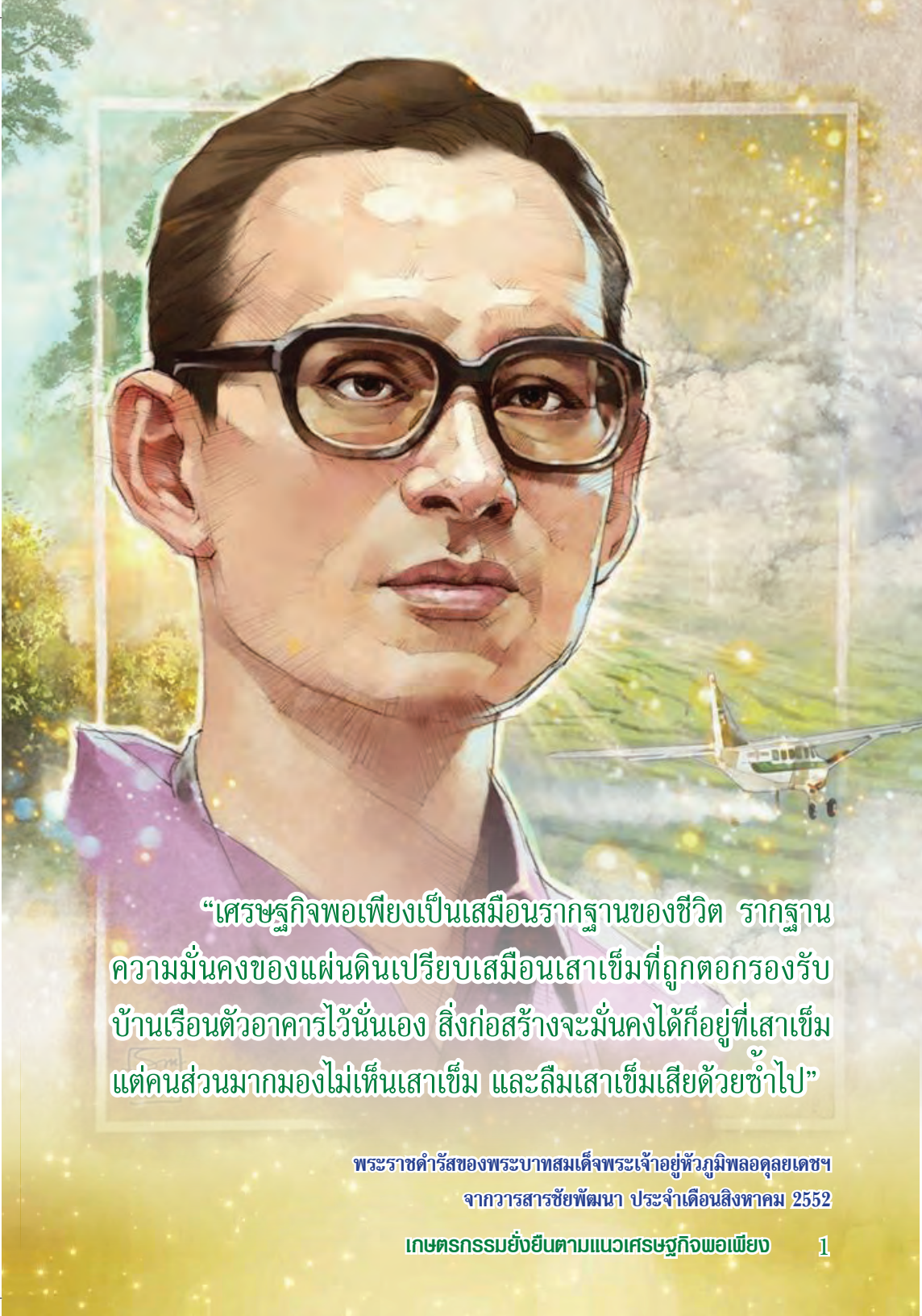
คณะผู้เรียบเรียง

กลุ่มจัดการฟาร์มและเกษตรกรรมยั่งยืน
กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร

สารบัญ

	หน้า
เศรษฐกิจพอเพียง	3
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	3
สรุปปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	5
การจัดระดับเศรษฐกิจพอเพียง	12
การน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ	13
การประกอบอาชีพแบบเศรษฐกิจพอเพียง	18
ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน	22
ความหมายของเกษตรกรรมยั่งยืน	24
หลักการพื้นฐานเกษตรกรรมยั่งยืน	25
รูปแบบระบบเกษตรกรรมยั่งยืน	27
กระบวนการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนที่มีประสิทธิภาพ	33
ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน	35
เกษตรกรรมยั่งยืนตามลำดับขั้น	44
ภาคผนวก	
ตัวอย่างเกษตรกรดีเด่นแห่งชาติ ปี 2557	53
สาขาอาชีพไร่นาสวนผสม จากการทำเกษตรกรรมยั่งยืน ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง	
เอกสารอ้างอิง	59

“เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐาน
ความมั่นคงของแผ่นดินเปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกตอกรองรับ
บ้านเรือนตัวอาคารไว้นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม
แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็ม และลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำไป”

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
จากวารสารชัยพัฒนา ประจำเดือนสิงหาคม 2552

เกษตรกรรมยั่งยืนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

Sm
Kam

เศรษฐกิจพอเพียง

เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระราชดำริสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 30 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไข เพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวหน้าทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการ มีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง ทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และ นักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับ การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม จากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (ประมวลและกลั่นกรองจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระราชทานในโอกาสต่าง ๆ รวมทั้งพระราชดำรัสอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนประชาชน โดยทั่วไปได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้วทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไข พระราชทานและทรงพระกรุณา

โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตตามที่ขอพระมหากรุณา ตามหนังสือ
ที่ รล. 003/18888 ลงวันที่ 29 พฤศจิกายน 2542 สำนักพระราชเลขาธิการพระบรมมหาราชวัง
กทม.)

สรุปปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา : โครงการวิจัยเศรษฐกิจพอเพียง. สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์
เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร. อังไฉ ณีภูพงษ์ ทองภักดี (2550) : 14

ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น เศรษฐกิจพอเพียงจึงมีองค์ประกอบสำคัญอยู่ 3 องค์ประกอบ และต้องอยู่บนพื้นฐานของเงื่อนไขสำคัญ 2 เงื่อนไข (มูลนิธิชัยพัฒนา : 2550) คือ

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ตัวอย่างเช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุ โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

โดยมีเงื่อนไขของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง 2 ประการ ดังนี้

เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ

เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตมีความอดทน มีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

แนวทางปฏิบัติ/ ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาการเกษตรในชุมชน เพื่อนำไปสู่ความสามารถในการพึ่งพาตนเองและการแก้ไขปัญหาความยากจน จะต้องดำเนินการเป็นขั้นตอนใน 3 ระดับ คือ

1. ระดับจิตสำนึก สมาชิกในชุมชนมีความเข้าใจในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตระหนักถึงความสุขและความพอใจ ในการใช้ชีวิตอย่างพอดี มีความพอเพียง คือ ดำเนินชีวิตอย่างสมรณะ ประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองได้อย่างถูกต้อง ไม่โลภและไม่เบียดเบียนผู้อื่น โดยยึดหลักการใช้ชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเอง และพึ่งพาซึ่งกันและกัน โดยลดความต้องการส่วนตัว แต่มุ่งทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม

2. ระดับปฏิบัติ เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดการพึ่งพาตนเอง แบ่งเป็น 4 ขั้นตอน คือ

2.1 การอยู่อย่างพึ่งตนเอง โดยเริ่มจากครอบครัว จำเป็นต้องมีการบริหารจัดการการอย่างพอดี ประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย ช่วยตนเองได้ รู้จักใช้ความสามารถของตน เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

2.2 การอยู่อย่างพอเพียง ดำเนินชีวิตโดยยึดหลักทางสายกลางอยู่อย่างมีความสุขโดยไม่รู้สึกขาดแคลนหรือต้องเบียดเบียนผู้อื่น ไม่มีหนี้สินที่เกินฐานะ เป็นการทำเกษตรแบบปลูกพืชทุกอย่างให้พอมีพอกินพออยู่ เพื่อลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น หากเหลือจึงขายและขยายพันธุ์ รวมทั้งสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคล โดยการช่วยเหลือลงแรงกันแทนการใช้เครื่องจักรทุนแรงขนาดใหญ่

2.3 การอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร มีความคิดที่จะแบ่งปันผู้อื่น ลดความเห็นแก่ตัว และสร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นในจิตใจเป็นพื้นฐานทำให้เกิดการรวมกลุ่ม และสร้างเครือข่ายทางสังคม

2.4 การอยู่ดียิ่งขึ้นด้วยการเรียนรู้ พัฒนาตนเองโดยการเรียนรู้จากธรรมชาติ และประสบการณ์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น การสืบทอดและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และพัฒนาให้เป็นสังคมที่ยั่งยืนโดยใช้คุณธรรมและวัฒนธรรมเป็นตัวนำทาง

3. ระดับปฏิเวธ (ผลที่ดีจากการปฏิบัติ) ชุมชนมีการพัฒนาชีวิตและจิตใจของตนเองให้ดีขึ้น มีการรวมกลุ่มทำประโยชน์ เสียสละเพื่อส่วนร่วม โดยเริ่มจากการพัฒนาจิตใจ มีคุณธรรมเพื่อให้เกิดความพอเพียง ในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม

เศรษฐกิจพอเพียง อาจจะขยายความได้ว่า เป็นการดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตของคนไทยให้อยู่อย่างพอประมาณตน เดินทางสายกลางมีความพอดีและพอเพียงกับตนเอง ครอบครัว และชุมชน โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของ สิ่งสำคัญต้องรู้จักการพึ่งพาตนเอง โดยไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน และรู้จักการนำทรัพยากรที่เรามีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น รู้จักการนำปัจจัยพื้นฐานมาใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขความสบายและพอเพียงกับตนเอง

การจัดระดับเศรษฐกิจพอเพียง

สำหรับการดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ สามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับด้วยกัน

1. เศรษฐกิจพอเพียงระดับบุคคลทั่วไป เป็นความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่อย่างพอประมาณตนตามฐานะ ตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่หลงใหลตามกระแสวัตถุนิยมมีอิสรภาพในการประกอบอาชีพเดินทางสายกลาง ทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับตนเอง รู้จักใช้แรงงานในครอบครัวทำกิจกรรมลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ สามารถพึ่งพาตนเองได้

2. เศรษฐกิจพอเพียงระดับเกษตรกร เป็นเศรษฐกิจเพื่อการเกษตรที่เน้นการพึ่งพาตนเอง เกษตรกรจะใช้ความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการที่ดินโดยเฉพาะแหล่งน้ำ และกิจกรรมการเกษตรเองด้วย การนำเรื่องทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่ง : ฐานการผลิตความพอเพียง มาใช้ในไร่นาและทรัพยากรธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ให้มีความหลากหลายของกิจกรรมการเกษตรในไร่นา มีกิจกรรมเกื้อกูลกัน กิจกรรมเสริมรายได้ใช้แรงงานในครอบครัวทำงานอย่างเต็มที่ลดต้นทุนในการผลิต ตลอดจนการผสมผสานกิจกรรมการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และประมง ในไร่นาให้เกิดประโยชน์สูงสุด

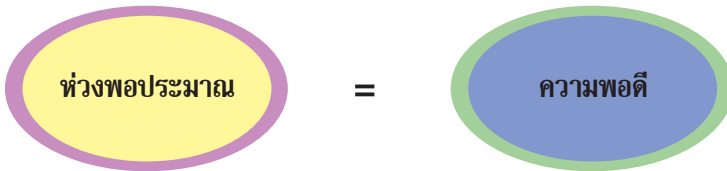
การน้อมนำ

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ

ออกแบบชีวิตด้วยเศรษฐกิจพอเพียง

ตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทย ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจ ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไข เพื่อให้ประชาชนรอดพ้น โดยยึดหลักการพึ่งพาตนเอง มีความพอประมาณ มีเหตุมีผล สร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว มีการพัฒนาที่ถูกต้องตามหลักการ พร้อมทั้งมีคุณธรรมเป็นกรอบ ในการปฏิบัติซึ่งประชาชนสามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างง่ายๆ เช่น

ตัวอย่างของความพอเพียง

1. การผลิตที่ไม่มากเกินไป และไม่น้อยเกินไปตามเงินทุนที่มีอยู่ ไม่ต้องกู้เงินมาลงทุนผลิต ถ้าพลาดก็ไม่เดือดร้อน ไม่ต้องหาเงินมาใช้หนี้ หรือขายที่ดินมาใช้หนี้แหล่งเงินทุน หรือนายทุนในพื้นที่
2. ความพอเพียงในเรื่องการกิน กินแต่พอเพียง เริ่มตั้งแต่ทำอาหารที่ไม่ควรทำมากเกินไปจนความจำเป็น เหลือหรือเสียก็ต้องทิ้ง
3. ความพอเพียงในเรื่องที่อยู่อาศัย เช่น สร้างบ้านให้พอเหมาะกับจำนวนคน และฐานะไม่ใหญ่ หรือไม่เล็กเกินไป
4. ความพอเพียงในเรื่องการใช้นานพาหนะ เช่น รถยนต์ รถจักรยานยนต์ ไม่ซื้อมากเกินไปจนความจำเป็น สภาพรถควรเหมาะกับงาน ไม่ควรขับเร็วเกินควร เพราะจะทำให้สิ้นเปลืองน้ำมันโดยเปล่าประโยชน์

ห่วงมีเหตุผล : หาข้อมูลรอบทิศ คิครอบด้าน

1. ความมีเหตุผลในการตัดสินใจในการประกอบอาชีพ ควรเลือกตามความถนัดและความชำนาญ เช่น การเลือกเลี้ยงสัตว์ ค่าขาย ปลุกผัก หรืออาชีพอิสระอื่นๆ ที่มองเห็นช่องทางในการสร้างรายได้ไม่ขาดทุนและมีความสุข

2. ความมีเหตุผลในการตัดสินใจทำการเพาะปลูกพืชผัก และการทำเกษตร ต้องศึกษาข้อมูลวิธีการปลูกและความต้องการของตลาด เพราะเราสามารถคำนวณต้นทุนการผลิต และกำไรที่คาดหวังได้

ห่วงมีเหตุผล : เตรียมพร้อม ไม่ประมาท

1. การพึ่งตนเองให้ได้โดยการขยัน ประหยัด อดทน และอดออม เมื่อมีเงินทุนประกอบอาชีพของตนเองโดย ไม่ต้องกู้ยืมใคร ไม่ต้องเสียดอกเบี้ย ทำให้ต้นทุนต่ำ

2. การทำเกษตรทฤษฎีใหม่ หมายถึง ปลูกข้าว 30% ปลูกผัก 30% บ่อน้ำ 30% ปลูกบ้าน 10% มีการขุดบ่อเก็บน้ำไว้ใช้เองในฤดูแล้งหรือยามขาดแคลน ทำให้มีน้ำทำการเกษตรได้ตลอดเวลา ปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ได้ตลอดปี ไม่ต้องรอน้ำฝนหรือน้ำชลประทาน

3. การปลูกพืชควรปลูกแบบผสมผสาน โดยการปลูกพืชหลายๆ อย่างในพื้นที่เดียวกันเชื่อว่าพืชชนิดหนึ่งราคาตกก็ยังมีพืชชนิดอื่นทดแทนได้ เช่น ข้าว อ้อย มันสำปะหลัง ถั่ว ข้าวโพด เป็นต้น

เงื่อนโซ่ที่ 1 คือความรู้ : รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง

1. รอบรู้ ได้แก่ การวางแผนการทำงานเกษตร โดยการทำปุ๋ยอินทรีย์ใช้เอง หรือทำปุ๋ยน้ำชีวภาพ เพื่อลดต้นทุนการผลิต หาข้อมูลในการประกอบอาชีพ และช่องทางการจำหน่าย โดยการหาความรู้จากข่าวสารวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และช่องทางสื่อออนไลน์ แล้วนำมาปฏิบัติประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับตนเอง

2. รอบคอบ ได้แก่ ศึกษาหาข้อมูลด้านการตลาด เช่น ลูกค้า ราคา สินค้าที่ตลาดต้องการก่อนที่จะลงมือทำ เพื่อจะได้ประมาณการรายได้ ต้นทุน กำไร ได้ระมัดระวัง ได้แก่ ควรหลีกเลี่ยงเรื่องความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้น เช่น การปลูกพืชในช่วงฝนตกน้ำท่วมหรือปลูกผักในฤดูแล้ง ทำให้ไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ขาดทุน

เงื่อนโซ่ที่ 2 คือ คุณธรรม : นำชีวิต

1. มีน้ำใจ รู้จักแบ่งปันเพื่อนพ้อง ไม่คด ไม่โกง แบ่งส่วนที่มักเกิดความจำเป็น แบ่งความรู้เรื่องในการประกอบอาชีพ

2. ขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพ มีความมานะอดทน

3. ประหยัด รู้จักใช้เงินแบบเศรษฐกิจพอเพียง มีการจัดบัญชีครัวเรือน และมีการออม

4. หลีกพ้นอบายมุขทั้งปวง ไม่เล่นการพนัน ไม่เที่ยวกลางคืน

5. ซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเองและครอบครัว และคนรอบข้าง

ความหลากหลายของกิจกรรมการเกษตรในไร่นา

- ข้าว** : พืชอาหารหลักของคนไทยสำหรับบริโภคในครัวเรือน
- สระน้ำ** : แหล่งน้ำในไร่นาและเลี้ยงสัตว์น้ำ
- พืชผัก** : ใช้บริโภคในครัวเรือน ช่วยลดรายจ่ายประจำวัน
- พืชสมุนไพร** : เป็นอาหารและยาพื้นบ้าน
- ไม้ยืนต้นและไม้ใช้สอย** : ใช้เป็นฟืน ทำโรงเรียน และเครื่องจักสาน
- เลี้ยงสัตว์** : แหล่งอาหารโปรตีนและเสริมรายได้
- ไม้ดอกไม้ประดับ** : เพื่อความสวยงาม พักผ่อนจิตใจ และเสริมรายได้
- ปุ๋ยหมัก** : บำรุงดินรักษาสมดุลธรรมชาติเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

กิจกรรมที่เอื้อผลประโยชน์ต่อกันและกัน อย่างมีประสิทธิภาพ

- การเลี้ยงปลาในนาข้าว** : ผลผลิตจากข้าวเป็นอาหารปลา
- : ปลากินแมลงศัตรูข้าว
- : มูลปลาเป็นปุ๋ยต้นข้าว
- ปลูกผักกับการเลี้ยงไก่** : ไก่กินเศษพืชผัก
- : มูลไก่เป็นปุ๋ยสำหรับพืชผัก
- การใช้ทรัพยากรในไร่นา** : มูลสัตว์เป็นปุ๋ยคอก
- : เศษหญ้าใบไม้ทำปุ๋ยหมัก
- : เศษพืชผักเป็นอาหารปลา
- : ฟางข้าว ใช้เพาะเห็ด ทำปุ๋ยหมัก คลุมดิน
และอาหารสัตว์ เน้นใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลัก
เพื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้

การประกอบอาชีพแบบเศรษฐกิจพอเพียง

สามารถทำได้ดังนี้

1. ทำไร่สวนผสมและเกษตรผสมผสาน เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นเศรษฐกิจพอเพียง
2. ปลูกผักสวนครัวลดรายจ่ายด้านอาหารในครอบครัว
3. ใช้ปุ๋ยคอก และทำปุ๋ยหมักใช้ร่วมกับปุ๋ยเคมีเพื่อลดรายจ่ายและช่วยปรับปรุง

บำรุงดิน

4. เพาะเห็ดฟางจากฟางข้าวและเศษวัสดุเหลือใช้ในไร่สวน
5. ปลูกไม้ผลสวนหลังบ้านและไม่ใช้สอย
6. ปลูกพืชสมุนไพรช่วยส่งเสริมสุขภาพอนามัย
7. เลี้ยงปลาในร่องสวน ในนาข้าว และสระน้ำ เพื่อเป็นอาหารโปรตีนและ

รายได้เสริม

8. เลี้ยงไก่พื้นเมืองและไก่ไข่ ประมาณ 10 – 15 ตัว เพื่อเป็นอาหารต่อครอบครัว

โดยใช้ข้าวเปลือก รำปลายข้าวจากการทำนา ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์จากการปลูกพืชไร่ เศษผักจากการปลูกพืชผัก

- 9. การทำก๊าซชีวภาพจากมูลสุกรหรือมูลวัว เพื่อใช้เป็นพลังงานในครัวเรือน
- 10. ทำสารสกัดชีวภาพจากเศษพืชผักผลไม้ และพืชสมุนไพรใช้ในไร่นา

การดำเนินชีวิตในลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการประกอบอาชีพตาม
ทรัพยากรที่มีอยู่โดยอาศัยความรู้ ความสามารถ เพื่อให้เกิดความพอเพียง ในลักษณะพออยู่
พอกิน ก่อให้เกิดความสุขความสบายภายในครอบครัว หากเหลือจากการดำรงชีพสามารถ
นำไปขายเพื่อเป็นรายได้และเก็บออมเป็นเงินทุนสำรองต่อไป

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการดำเนินชีวิต ทางสายกลางยึดหลักการพึ่งพาตนเอง

1. ด้านจิตใจ

- ➊ ทำตนให้เป็นที่พึ่งตนเอง
- ➋ มีจิตใจสำนึกที่ดี
- ➌ สร้างสรรค์ให้ตนเองและประเทศชาติโดยรวม
- ➍ มีจิตใจเอื้ออาทร ประนีประนอม
- ➎ คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

2. ด้านสังคมและชุมชน

- ➊ ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน
- ➋ สร้างเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง

3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- ➊ การจัดการอย่างชาญฉลาด
- ➋ รู้คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- ➌ ตั้งอยู่บนพื้นฐานการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

4. ด้านเทคโนโลยี

- ➊ ใช้เทคโนโลยีพื้นฐานและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เหมาะสมสอดคล้องกับ

ความต้องการและสภาพแวดล้อม

- ➋ ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ➌ พัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของเราเอง

5. ด้านเศรษฐกิจ

- ➊ เพิ่มรายได้
- ➋ ลดรายจ่าย
- ➌ การออม : สะสมเป็นเงินทุน

แนวทางการปฏิบัติตนตามเศรษฐกิจพอเพียง

- ยึดหลัก 3 พอ คือ พออยู่ พอกิน พอใช้
- ประหยัด โดยตัดทอนรายจ่าย จากความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีพ
“ความเป็นอยู่ ไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดไปในทางที่ถูกต้อง”
- ประกอบอาชีพด้วยความถูกต้องและสุจริต มีคุณธรรม
- มุ่งเน้นหาข้าวหาปลา ก่อนมุ่งเน้นหาเงินทอง
- ทำมาหากินก่อนทำมาค้าขาย
- ภูมิปัญญาพื้นบ้านและที่ดินทำกินคือทุนทางสังคม
- ตั้งสติที่มั่นคง ร่างกายที่แข็งแรง ปัญญาที่เฉียบแหลม นำความรู้ความเข้าใจ
อย่างลึกซึ้งมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน (Sustainable Agriculture) หรือระบบเกษตรกรรมทางเลือก (Alternative Agriculture) หรือระบบเกษตรกรรมถาวร (Permanent Agriculture หรือ Permaculture) ล้วนเป็นระบบเกษตรกรรม ที่มีหลักการใหญ่ ๆ คล้ายคลึงกัน มีผู้ให้คำจำกัดความและความหมายของแนวทางเกษตรกรรมทางเลือกเกษตรกรรมยั่งยืนไว้มากมาย แต่ส่วนใหญ่จะใกล้เคียงกัน โดยให้ความสำคัญกับสมดุลของระบบนิเวศ ผลผลิตคุณภาพที่ดี และเพียงพอต่อเกษตรกรและผู้บริโภค การพึ่งพาตนเอง รวมทั้งการให้ความสำคัญกับชุมชนท้องถิ่น หลักการสำคัญที่สุดที่มีร่วมกันของเกษตรกรรมทางเลือก

เกษตรกรรมยั่งยืน คือ มีจุดมุ่งหมายเพื่อการผลิตอาหารและปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตมากกว่าผลิตเพื่อการส่งออก (เกษตรกรรมจึงไม่ต้องวิ่งไปตามกระแสของตลาด) มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยไม่เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม ระบบการผลิต การบริโภคและการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นมีความสมดุล อาหารที่ผลิตได้เป็นอาหารที่มีคุณภาพปลอดภัยจากสารพิษตกค้าง และเปิดโอกาสให้สมาชิกในครอบครัวสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีความสุข สามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน ทำให้ระบบเกษตรกรรมเหล่านี้ดำเนินต่อเนื่องไปได้ยาวนานที่สุด โดยไม่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยา และไม่เกิดปัญหาทั้งด้านสุขภาพ สังคม และเศรษฐกิจ

ความหมายของเกษตรกรรมยั่งยืน

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติได้ให้ความหมายของเกษตรกรรมยั่งยืนว่า “เป็นระบบเกษตรกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผสมผสานและเชื่อมโยงระหว่างดิน การเพาะปลูก และการเลี้ยงสัตว์ การเลิกหรือลดการใช้ทรัพยากรจากภายนอกระบบที่อาจเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมและ/ หรือสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค ตลอดจนเน้นการใช้เทคนิคที่เป็นหรือปรับให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการธรรมชาติของท้องถิ่นนั้น ๆ”

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดความหมายของ เกษตรกรรมยั่งยืนว่า “ระบบการทำงานเกษตรที่ให้ความสำคัญกับระบบนิเวศ โดยจะต้องช่วยฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรในไร่นาและสิ่งแวดล้อม ลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกให้ได้มากที่สุด มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติและมีผลตอบแทนที่จะทำให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพและประกอบอาชีพการเกษตรได้อย่างยั่งยืน” (บัณฑิต เศรษฐกิจโรตม์, พ.ศ. 2546)

บริษัท อินโฟไมนิ่ง จำกัด กันยายน พ.ศ. 2557 เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดความหมายของเกษตรกรรมยั่งยืนว่า “การผลิตทางการเกษตรและวิธีการดำเนินชีวิตของเกษตรกรที่เอื้ออำนวยต่อการฟื้นฟูและดำรงรักษาไว้ซึ่งความสมดุลของระบบนิเวศและสภาพแวดล้อม โดยมีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นธรรม ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและผู้บริโภค ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งพัฒนาสถาบันทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้ เพื่อการพัฒนาระบบเกษตรกรรมที่เข้มแข็งและยั่งยืน

หลักการพื้นฐานเกษตรกรรมยั่งยืน มี 3 ประการ คือ

1. ความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ ด้วยการพัฒนาการจัดการดินและการหมุนเวียน การปลูกพืชที่ช่วยเพิ่มผลผลิต ลดการพึ่งพาเครื่องจักรกล และสารเคมีเพื่อการเกษตร ทั้งปุ๋ยและสารป้องกันกำจัดวัชพืชและศัตรูพืช

2. ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม ด้วยการปกป้องและรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และหาสิ่งทดแทนตลอดจนนำทรัพยากรธรรมชาติกลับมาเวียนใช้ใหม่ เช่น ที่ดิน (ดิน) น้ำ และสิ่งมีชีวิตในป่า หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ที่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม โครงสร้างของดินและความหลากหลายทางชีวภาพ

3. ความยั่งยืนด้านสังคม ด้วยการใช้แรงงานที่มีอยู่ให้มากขึ้นอย่างน้อยสำหรับ เทคนิคการเกษตรบางประเภท เพื่อให้เกิดความยุติธรรมและความเป็นปึกแผ่นในสังคม เกษตรกรรมยั่งยืน เป็นหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับเกษตรกรรมที่ยึดหลักการเกษตรที่เหมาะสมกับระบบนิเวศเกษตร โดยใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพและไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมหรือการเกษตรที่ตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ แต่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อม บางครั้งเรียกอีกอย่างว่า วัฒนธรรมเกษตร

2. เกษตรอินทรีย์ (Organic farming) เน้นหนักการผลิตที่ไม่ใช้สารอินทรีย์เคมีหรือเคมีสังเคราะห์ แต่สามารถใช้อินทรีย์เคมีได้ เช่น สารสกัดจากสะเดา ตะไคร้หอม ข่า หรือสารสกัดชีวภาพ เพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์แก่ทรัพยากรดิน

จุดเด่น คือ เป็นการสร้างความปลอดภัยด้านอาหาร (Food safety) ให้แก่ผู้บริโภค

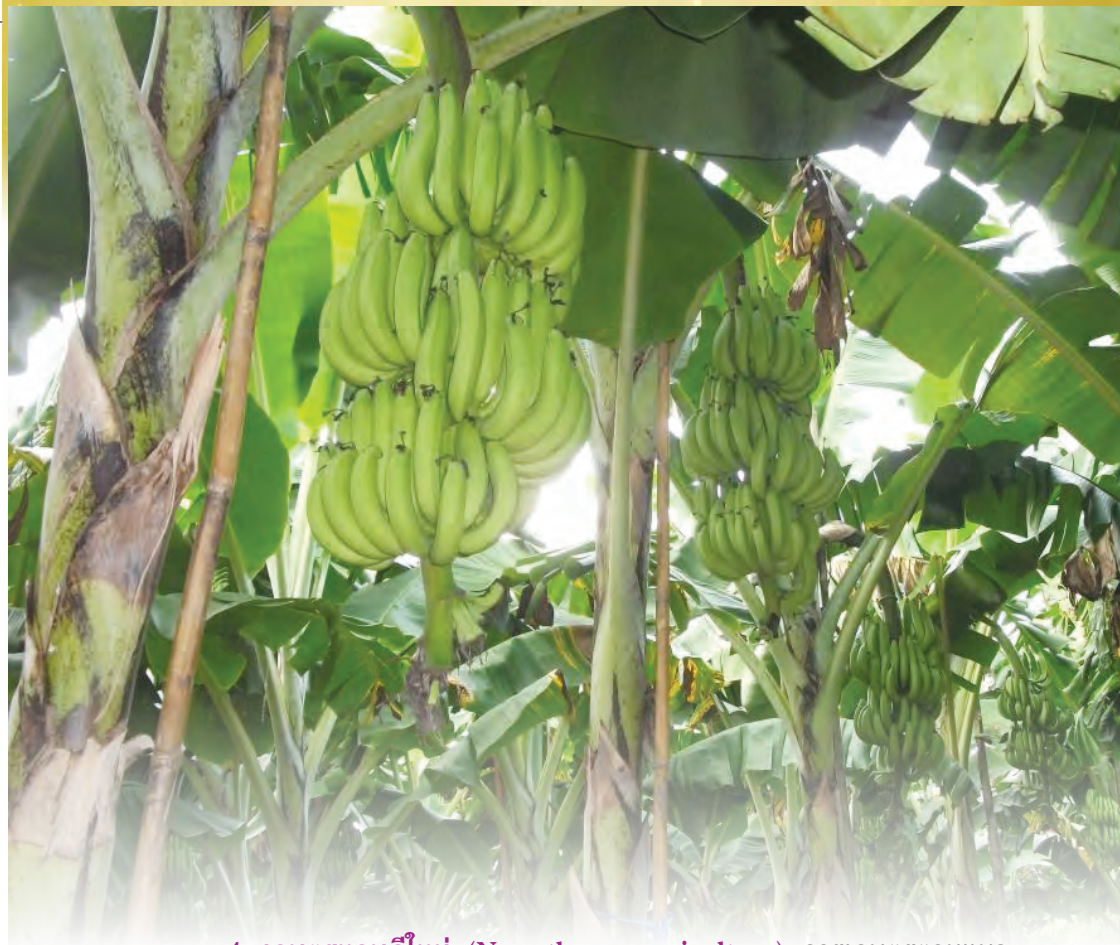

3. เกษตรธรรมชาติ (Natural farming) เน้นหนักการทำเกษตรที่ไม่รบกวนธรรมชาติ หรือรบกวนให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยการไม่ไถพรวน ไม่ใช้สารเคมี และไม่กำจัดวัชพืช แต่สามารถมีการคลุมดินและใช้ปุ๋ยพืชสดได้

จุดเด่น คือ เป็นการฟื้นฟูความสมดุลของระบบนิเวศ (Rehabilitation of ecological balance) และลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก

4. เกษตรทฤษฎีใหม่ (New theory agriculture) การเกษตรตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เน้นให้เกษตรกรมีความพอเพียงเลี้ยงตัวเองได้ (self – sufficiency) ให้มีความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน แบ่งเป็น 3 ชั้น

ชั้นที่ 1 การแบ่งพื้นที่ออกเป็นสวน ๆ เพื่อผลิตเลี้ยงตัวเองเป็นเบื้องต้น

ชั้นที่ 2 รวมพลังในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์

ชั้นที่ 3 การติดต่อซื้อขายเชิงธุรกิจ เช่น บริษัท โรงสี ร้านสหกรณ์ เป็นต้น เน้นหนัก การจัดการทรัพยากรน้ำในไร่นาให้เพียงพอเพื่อผลิตพืชอาหาร โดยเฉพาะข้าว เอาไว้บริโภคในครัวเรือน รวมทั้งมีการผลิตอื่น ๆ เพื่อบริโภคและจำหน่ายส่วนที่เหลือแก่ตลาด เพื่อสร้างรายได้อย่างพอเพียง

จุดเด่น คือ เป็นการสร้างความมั่นคงด้านอาหาร (Food security) ซึ่งเป็นขั้นพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียงระดับครัวเรือน

5. วนเกษตรหรือไร่ป่าผสม (Agroforestry) เน้นหนักการมีต้นไม้ใหญ่

และพืชเศรษฐกิจหลายระดับ ที่เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์ ป่าไม้ของพืชหรือสัตว์ชนิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวคู่กันทั้งยังเป็นการเพิ่มพื้นที่ของทรัพยากรป่าไม้ที่มีจำกัดได้อีกทางหนึ่ง

จุดเด่น คือ เป็นการคงอยู่ร่วมกันของป่าและการเกษตร ทั้งยังเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity) อีกด้วย

นอกจากนี้ เป็นไปได้ที่ว่ายังมีรูปแบบการผลิตอื่น ๆ อีกจำนวนหนึ่งที่ดีกว่า มีลักษณะของแนวทางการเกษตรกรรมยั่งยืน แต่ความชัดเจนและการยอมรับในทางวิชาการในปัจจุบัน ยังอยู่ในขอบเขตที่จำกัดไม่สามารถสรุปลักษณะเด่นที่แตกต่างได้อย่างชัดเจนเหมือน 5 รูปแบบการผลิตข้างต้น แต่ก็มีความเป็นไปได้ว่า ในอนาคตเมื่อมีการศึกษาวิจัยมากขึ้น รูปแบบการผลิตอื่น ๆ จะเป็นที่ยอมรับและมีความชัดเจนมากขึ้นด้วย

อย่างไรก็ตาม ถือได้ว่าในกรณีของประเทศไทยนั้น ความสำเร็จของการศึกษาวิจัยด้านเทคนิค (Technical aspect) ของเกษตรกรรมยั่งยืน ไม่ว่าจะในแง่รูปแบบการผลิตหรือระบบฟาร์ม (Farming system) หรือในแง่เทคนิคการเฉพาะด้าน (Specific production techniques) อันล้วนจะนำไปสู่เกษตรกรรมยั่งยืนนั้น ได้มีการพัฒนาก้าวหน้าไปได้ในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะจากหน่วยงานวิชาการหลักของรัฐ คือ กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งได้ริเริ่มงานในลักษณะนี้มาเป็นเวลานานแล้ว แม้ว่าจะยังไม่มีการจัดระบบข้อมูลในเชิงบูรณาการ (Integration) เท่าที่ควร รวมทั้งการศึกษาวิจัยในบางครั้งก็ยังไม่เป็นที่เผยแพร่ยอมรับกันอย่างเป็นทางการก็ตาม แต่ที่สำคัญคือ ในระยะเวลาที่ผ่านมา ได้มีการใช้ภูมิปัญญาของเกษตรกรเองในการสร้างระบบเกษตรและเทคนิคการผลิตในไร่นาให้เกิดขึ้นอย่างมากมายในท้องถิ่นต่าง ๆ ของประเทศ เช่น การปลูกพืชผสมผสานตามหลักพุทธเกษตร การสร้างสารสกัดชีวภาพจากผักและผลไม้ หรือการค้นพบวิธีควบคุมโรคแมลงด้วยพืชสมุนไพร เป็นต้น เพียงแต่ยังขาดการศึกษาอย่างจริงจัง เพื่อให้สามารถสรุปผลในทางวิชาการและนำไปส่งเสริมขยายผลเท่านั้น

กระบวนการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน ที่มีประสิทธิภาพ

นอกจากประเด็นเรื่องการค้นหาเทคนิคการผลิตที่เหมาะสมกับสภาพไร่นาแล้ว ความสำเร็จของการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน ขึ้นอยู่อย่างมากกับกระบวนการพัฒนา และส่งเสริม (Development and extension process) ให้ข้อมูลและองค์ความรู้ด้านเกษตรกรรมยั่งยืนได้มีการเผยแพร่กว้างขวางออกไป และที่สำคัญที่สุดคือ จะต้องมีการพัฒนาที่ทำให้เกษตรกร สามารถเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง จนกระทั่งทำให้เกษตรกรเกิดความมั่นใจที่จะเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตของตนเองไปในแนวทางการเกษตรกรรมยั่งยืน

ซึ่งก็คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทั้งหมดของเกษตรกรเอง ตั้งแต่วิถีคิด พิจารณาเกี่ยวกับการทำเกษตรแบบยั่งยืน ว่ามิใช่เป็นการลงทุนประกอบกิจการ เพื่อสร้างรายได้หรือผลกำไรที่เป็นตัวเงินเท่านั้น **แต่เกษตรกรกรมยั่งยืน เป็นการสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดแก่ไร่นาและระบบนิเวศ ซึ่งเกษตรกรเอง ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ ก็จะได้รับ ความอุดมสมบูรณ์ไปด้วย** นั่นก็คือ การมีคุณภาพชีวิตที่ดีตามความเหมาะสม จากการมีอาหารที่ปลอดภัยบริโภค มีสุขภาพดี มีครอบครัวที่อบอุ่น และมีสภาพแวดล้อม ที่เอื้ออำนวยต่อการอยู่อาศัย รวมทั้งมีรายได้จากการผลิตที่จำหน่ายในตลาดตามสมควร โดยลดภาระหนี้สิน และลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก

แท้จริงแล้ว นี่คือการพิจารณาการเกษตรแบบองค์รวมในทุกด้าน (Holistic approach) ไม่ว่าจะ เป็นด้านเทคนิค ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสิ่งแวดล้อม

เทคโนโลยีที่ใช้ในการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน ได้แก่

- 🍅 การทำ Contour การปลูกพืชตามแนวระดับ
- 🍅 การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด
- 🍅 การจัดการเศษซากพืช การใช้วัสดุคลุมดิน
- 🍅 การปลูกพืชหมุนเวียน (Alley farming or Lay farming)
- 🍅 การกำจัดศัตรูพืชโดยชีวอินทรีย์ การใช้พันธุต้านทาน
- 🍅 การกำจัดศัตรูพืชโดยวิธีผสมผสาน
- 🍅 การปลูกพืชหลายอย่าง (Diversified farming)

ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน

: เน้นพิจารณาปัจจัยด้านเศรษฐกิจ และสังคมเป็นหลัก

ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน โดยคำนึงถึงลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมโดยทั่วไปของเกษตรกรไทยดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ประกอบไปด้วยประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1. การพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนต้องพิจารณามากกว่าการมีเทคโนโลยีการเกษตร

เมื่อแนวคิดของการเกษตรกรรมยั่งยืน เน้นการผลิตที่ไม่เร่งสร้างผลกำไรเป็นตัวเงินจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมแต่หันมาให้ความสนใจด้านความสมดุลของระบบนิเวศ อันจะส่งผลกระทบต่อมายังการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของเกษตรกรเอง ในที่สุด แนวทางการผลิตเช่นนี้ เกษตรกรจึงจะต้องมีความขยันขันแข็ง มานะบากบั่น อดทน และที่สำคัญคือ ต้องรู้จักความพอเพียงของตนเองว่าตั้งอยู่ในระดับใด จึงจะไม่เบียดเบียนธรรมชาติจนเสียสมดุลไป การเปลี่ยนจิตวิญญาณของเกษตรกร อันเป็นศูนย์กลางของการตัดสินใจทั้งหลายในการผลิตที่จะตามมา ต้องการมากกว่าการค้นหาเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมกล่าวคือ ต้องการกระบวนการส่งเสริมที่เหมาะสมกับระดับจิตใจและสภาพเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร ตลอดจนสภาพทรัพยากรของภูมินิเวศนั้น ๆ อย่างแท้จริง จึงจะทำให้แนวทางการเกษตรกรรมยั่งยืน สามารถได้รับการพัฒนาและดำรงอยู่กับตัวเกษตรกรได้ในระยะยาว

2. ความแตกต่างในกระบวนการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน

การวางแผนพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน จะต้องตระหนักถึงเป้าหมายสุดท้าย คือ การพัฒนาเกษตรกรที่ยากจนให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีพอสมควร การที่เกษตรกรแต่ละคนหรือแต่ละพื้นที่ มีปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกัน เช่น ระดับรายได้ หนี้สิน ความรู้ ความคิด ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรหรือประสบการณ์เกษตรกร ที่ผ่านมากกระบวนการในการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาเกษตรกรในระดับกลุ่ม จึงควรที่จะพิจารณาถึงความแตกต่างของปัจจัยดังกล่าวด้วย และมีการจัดลำดับความสำคัญของปัจจัยที่มีความจำเป็นก่อนหลังของแต่ละกลุ่มเกษตรกร เพื่อที่จะนำมาซึ่งการสร้างกระบวนการพัฒนาที่แตกต่างกันและตรงตามความจำเป็นที่แท้จริงของเกษตรกรแต่ละกลุ่ม เช่น การส่งเสริมให้เปลี่ยนมาทำเกษตรกรรมยั่งยืน สำหรับกรณีเกษตรกรที่ประสบปัญหาหนี้สินมาก กรณีเกษตรกรที่มีปัญหาสุขภาพจากการใช้สารเคมี หรือกรณีเกษตรกรที่ขาดทุนจากการเกษตรเชิงการค้า ย่อมมีกระบวนการที่แตกต่างกันบ้าง

3. ความสำคัญของการสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ปัญหาใหญ่ของเกษตรกรที่ยากจน คือ เป็นผู้ที่ขาดแคลนโอกาสและการเข้าถึงทรัพยากรการผลิต ตลอดจนข้อมูลข่าวสารที่ไม่เพียงพอ การนำเสนอโอกาส หรือ “เวที” ให้แก่เกษตรกรในการพบปะพูดคุย คุยงาน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือข้อมูลความรู้ โดยรัฐเป็นผู้สนับสนุนด้านวิชาการและวิทยากรเชิงกระบวนการ นับว่าเป็นหนทางโดยตรงที่จะยกระดับความรู้ สร้างความมั่นใจในระบบเกษตรกรรมยั่งยืนแก่เกษตรกร จากการได้เห็นสภาพของจริง ได้รับความช่วยเหลือและให้กำลังใจซึ่งกันและกัน เกิดแรงบันดาลใจ (Inspiration) ของเกษตรกรแต่ละท่าน

4. การพัฒนาการเกษตรกรรมยั่งยืนจากฐานชุมชนเป็นหลัก

การพัฒนาการเกษตรกรรมยั่งยืน ควรจะเน้นการพัฒนาทั้งในระดับเกษตรกรแต่ละคน และในระดับชุมชนในเวลาเดียวกัน เนื่องจากเกษตรกรที่ทำงานจำเป็นต้องมีการรวมกลุ่ม เพื่อสร้างความมั่นคงและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมทั้งการเกษตรกรรมสำหรับเกษตรกรเหล่านี้ เปรียบเสมือนวิถีชีวิตโดยรวมมากกว่าจะเป็นเหมือนอาชีพโดยทั่วไป เพราะการเกษตรจะต้องเกี่ยวข้องกับทุกด้านทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนความคิด ทัศนคติ วัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ของครัวเรือนและชุมชน การวางแผนพัฒนาเฉพาะในระดับไร่นาเป็นหลัก (Farm – based development) จึงอาจจะไม่พอเพียงเท่ากับการพัฒนาโดยเน้นฐานชุมชน เป็นหลัก (Community – based development) ซึ่งเท่ากับถือว่าการพัฒนาการเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนโดยรวม นั่นเอง

5. ความสมดุลของอุปทานและอุปสงค์ในการพัฒนาการเกษตร

การพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนให้แพร่หลายมากขึ้น ไม่ว่าจะในฐานะทางเลือกในการพัฒนาของกลุ่มเกษตรกรที่ยากจน หรือ ของเกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ ก็ตาม ควรจะเริ่มต้นจากความสมดุลระหว่างระบบการผลิตเทคโนโลยีที่เหมาะสมที่มีอยู่ ซึ่งเป็นด้านอุปทานของการพัฒนา และความพร้อม ความเข้าใจของเกษตรกร เมื่อพิจารณาจากเงื่อนไขเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรเอง ที่จะเลือกเส้นทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยผ่านทางการใช้ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ซึ่งเป็นอุปสงค์ของการพัฒนา ไม่ควรเน้นหลักด้านการสร้างระบบฟาร์มและเทคโนโลยีการผลิต แต่ละเลยกระบวนการที่จะพัฒนาเทคโนโลยีนั้นให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร และกระบวนการส่งเสริมที่เน้นการเรียนรู้ของเกษตรกร

6. ความเข้มแข็งของกลุ่มนี้ขึ้นอยู่กับความร่วมมือของเกษตรกรและรัฐ

เมื่อยอมรับว่า การพัฒนาผ่านกระบวนการกลุ่ม เป็นแนวทางในการพัฒนาเกษตรกรที่ยั่งยืนที่มีประสิทธิภาพยิ่งกว่าการส่งเสริมกับเกษตรกรแต่ละคน การพยายามสนับสนุนให้กลุ่ม องค์กร และเครือข่ายมีความเข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้ จึงเป็นหัวใจของความสำเร็จของการพัฒนาเกษตรกรที่ยั่งยืน อย่างไรก็ตาม กลุ่มหรือองค์กรจะเข้มแข็งไม่ได้ หากสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรยังมีความอ่อนแอ เกษตรกรและรัฐจึงต้องเรียนรู้และมีส่วนร่วมกัน ที่จะหาทางช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายใต้มาตรการต่าง ๆ

ในบางครั้งเกษตรกรอาจจะต้องเป็นผู้นำในการดำเนินการ อาทิ เช่น การเข้ามามีส่วนร่วมในการทดลองค้นคว้า การศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็น เพื่อให้ตนเองมั่นใจในแนวทางเกษตรกรที่ยั่งยืน โดยรัฐเป็นผู้สนับสนุนในฐานะวิทยากรเชิงกระบวนการ ในขณะที่เดียวกัน รัฐจะต้องเป็นผู้นำในการสร้างมาตรการทางการเงิน การคลัง เพื่อสนับสนุนการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน อาทิ เช่น ผ่านทางอัตราดอกเบี้ยที่ลดลง หรือผ่านทางกองทุนหมุนเวียน สำหรับกลุ่มเกษตรกรที่ดำเนินเกษตรกรที่ยั่งยืน ตลอดจนสนับสนุนปัจจัยการผลิตและข้อมูลทางวิชาการให้เกษตรกรสามารถก้าวผ่านขั้นตอนการเริ่มต้น ในการทำเกษตรกรที่ยั่งยืน ไปสู่การดำเนินการด้วยความมั่นคงได้ในระยะยาว

7. การพัฒนาเกษตรกรที่ยั่งยืนเป็นกระบวนการที่จะต้องใช้เวลา

เกษตรกรที่ผันตัวเองเข้าสู่แนวทางการผลิตแบบเกษตรกรรมยั่งยืน ส่วนมากจะเป็นผู้ที่มีประสบการณ์จากการเกษตรเชิงการค้ามาก่อน หรือต้องการเปลี่ยนแปลงทางความคิดในการผลิตโดยทั่วไป มาเป็นระบบการผลิตที่แอบอิงกับธรรมชาติให้มากที่สุด การพลิกผันตัวเองออกจากรูปแบบการผลิตที่เคยประพฤติปฏิบัติมายาวนาน เป็นเรื่องที่ทำได้ไม่ถนัดนัก กระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จำเป็นต้องใช้ระยะเวลาที่เพียงพอในการปรับจิตใจ วิถีคิด โลกทัศน์ และการเปลี่ยนแปลงการใช้ปัจจัยการผลิตในไร่นา เพื่อที่เกษตรกรจะสามารถมองเห็น เข้าใจ และสัมผัสในสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง การที่ช่วงเวลาของการปรับตัวของเกษตรกรใช้เวลานาน จึงไม่ถือว่าเป็นความล้มเหลวในการพัฒนาแต่อย่างใด นอกจากนี้การมีกลุ่มและเครือข่ายสนับสนุน ยิ่งจะทำให้เกษตรกรเกิดความมั่นใจยิ่งขึ้น

ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นแนวทางการพัฒนาอาชีพที่สัมพันธ์กับการเกษตร และสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เกษตรกรรมยั่งยืนได้ถูกบรรจุไว้เป็นครั้งแรกในแผนพัฒนาระยะที่ 8 และคงต้องดำเนินการต่อเนื่องในแผนพัฒนาระยะที่ 12 โดยเฉพาะเมื่อเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางหลักของการฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของชุมชนหลายระดับ ตั้งแต่ครัวเรือน ชุมชน จนถึงระดับประเทศ ความหมายจึงแตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ตาม ผลรวมของระบบจะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก หน่วยวิจัยได้แยกแยะความหมายของเกษตรกรรมยั่งยืนตามลำดับชั้น ซึ่งสามารถนำไปปฏิบัติใน 3 ระดับ ดังนี้

เกษตรกรรมยั่งยืนตามลำดับขั้น

1. ระดับแปลง เกษตรกรรมยั่งยืนอิงหลักการของนิเวศเกษตร เช่น การไหลเวียนของธาตุอาหาร ความสัมพันธ์ระหว่างปลุกพืชและศัตรูพืช และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายชีวภาพทางเกษตร

2. ระดับครัวเรือน เกษตรกรรมยั่งยืนคำนึงถึงการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสมที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด บทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่น ความหลากหลายของระบบการผลิตที่นำไปสู่ความมั่นคงของอาหารและรายได้ และกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ครัวเรือนมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในระดับชุมชน

3. ระดับชุมชน เกษตรกรรมยั่งยืนเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจชุมชน สิทธิการจัดการ และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นธรรม พร้อมทั้งการสร้างสิ่งจูงใจให้เกิดการร่วมทุนระหว่างชุมชนกับภาคเอกชน

ส่วนการพัฒนาการเกษตรตามแนวทางของการเกษตรกรรมยั่งยืนในระดับก้าวหน้า หรือขั้นมัธยม ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ต้องใช้เทคโนโลยีร่วมด้วยนั้น จะเหมาะสำหรับการนำมาใช้ภายใต้สภาพและเงื่อนไขที่เกษตรกรปัจจุบันอยู่ในฐานะที่พอมีพอกินแล้วที่ต้องพัฒนาและที่ต้องขวนขวายต่อไปให้อยู่ในฐานะกินดีอยู่ดี ซึ่งเป็นระดับเศรษฐกิจพอเพียงและมั่งมีศรีสุขในที่สุด ซึ่งเป็นเศรษฐกิจก้าวหน้า

การพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน เปรียบเสมือนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและชุมชน โดยผ่านทาง การสร้างความอุดมสมบูรณ์และความสมดุลของระบบนิเวศในไร่นา แนวทางการพัฒนาเช่นนี้ จึงเป็นมากกว่าการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิต แต่จะเกี่ยวข้องไปถึงกระบวนการส่งเสริมและพัฒนา เพื่อเปลี่ยนแปลงจิตใจและพฤติกรรมของเกษตรกร ซึ่งมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าการพัฒนาเทคโนโลยี กระบวนการส่งเสริมและพัฒนาเช่นนี้ เกี่ยวข้องโดยตรงกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร ตลอดจนสภาพทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ เพราะเป้าหมายสุดท้ายในการส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืนมิใช่อยู่ว่าเทคโนโลยีหรือระบบการผลิตจากการค้นคว้าวิจัยในไร่นาเท่านั้น แต่อยู่ที่ การพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ในรูปแบบต่าง ๆ ที่เหมาะสม เพื่อให้เกษตรกรสามารถเรียนรู้นำไปปฏิบัติได้จริง และพัฒนาไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด

ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร หรือของกลุ่มเกษตรกรและองค์กร รวมทั้งของประเทศชาติโดยรวม เป็นปัจจัยที่มีส่วนสำคัญที่กำหนดความเป็นไปได้ ความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน เนื่องจากเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวเกษตรกรเองโดยตรง การเน้นหนักในการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิต โดยไม่ให้ความสำคัญแก่สภาพเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร และของสังคมที่เป็นอยู่ จะมีส่วนชักนำไปสู่ความล้มเหลวของกระบวนการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนได้โดยง่าย

โดยนัยนี้ การสร้างกลุ่ม องค์กร หรือเครือข่าย รวมทั้งบทบาทของรัฐในฐานะ
ผู้หนุนเสริมและผู้สร้างเวทีแห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเกษตรกร เพื่อการพึ่งพาตนเอง
ของเกษตรกร จึงถือว่าเป็นแนวทางที่สำคัญอย่างยิ่ง ในการส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน
ให้เป็นจริงขึ้นมาได้ โดยรัฐพึงตระหนักเสมอว่า เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างแท้จริง
ของเกษตรกร หรือของกลุ่มเกษตรกร จะมีรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไปเสมอ แนวทาง
การส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน จึงไม่มีสูตรสำเร็จตายตัวในความเป็นจริง จึงเป็นหน้าที่
ของเกษตรกร รัฐ ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ ที่จะต้องปล่อยวางอคติใด ๆ ที่มีอยู่ หันหน้าเข้าหากัน
เพื่อเรียนรู้ร่วมกัน และหาทางออกร่วมกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสุดท้ายร่วมกัน คือ
การได้มาซึ่งภาคการเกษตรและสังคมส่วนรวมที่เข้มแข็ง ยั่งยืน มีคุณภาพ อันเป็นความ
ปรารถนาที่แท้จริงของทุกฝ่าย

สรุปผลประโยชน์ ใน 3 มิติของการทำเกษตรกรรมยั่งยืน

1. ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ

- สามารถตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์
- เกิดความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนและชุมชน
- มีผลผลิตที่หลากหลายในไร่นา ทำให้เกิดเสถียรภาพทางรายได้เกิดรายได้ครัวเรือนอย่างสม่ำเสมอ
- มีการจัดการความเสี่ยง โดยลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอกไร่นา และการพึ่งพาเงินทุนภายนอก
- เกิดการประหยัดข้อบขาย โดยมีการเกื้อกูลกันอย่างต่อเนื่อง ระหว่างกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรที่มีในพื้นที่
- สร้างมูลค่าเพิ่มของผลผลิตจากการแปรรูปสินค้าเกษตรและสามารถขยายกิจกรรมทางการตลาด
- เป็นภูมิคุ้มกันให้เกษตรกรจากกระแสความผันผวนของตลาดภายนอก

2. ผลประโยชน์ทางสิ่งแวดล้อม

- ลดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 - สร้างและเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ ชนิดพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ และจุลินทรีย์
 - อนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 - ฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดินและความสมดุลต่อระบบนิเวศในพื้นที่
- เนื่องจากการลด ละ เลิกการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและปุ๋ยเคมีต่าง ๆ
- เกิดระบบการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

3. ผลประโยชน์ด้านสังคมและวัฒนธรรม

- ☛ เกิดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ทำให้เกิดการพึ่งพาตนเองในระดับครัวเรือนและเกิดการพึ่งพากันเองในระดับชุมชน
- ☛ เสริมสร้างความเข้มแข็งทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน
- ☛ สร้างความปลอดภัยทางอาหารสุขอนามัยของผู้ผลิตและผู้บริโภค
- ☛ ลดปัญหาครอบครัวและชุมชนไม่ล่มสลาย เนื่องจากสมาชิกมีจิตสำนึกใสใจ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเกษตร
- ☛ สืบสานวิถีวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ☛ เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดีและสงบสุขบนพื้นฐานความเข้มแข็งของชุมชน
- ☛ เกิดสังคมแห่งความเอื้อเฟื้อเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน มีคุณธรรมนำชีวิต มีความสามัคคี และพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

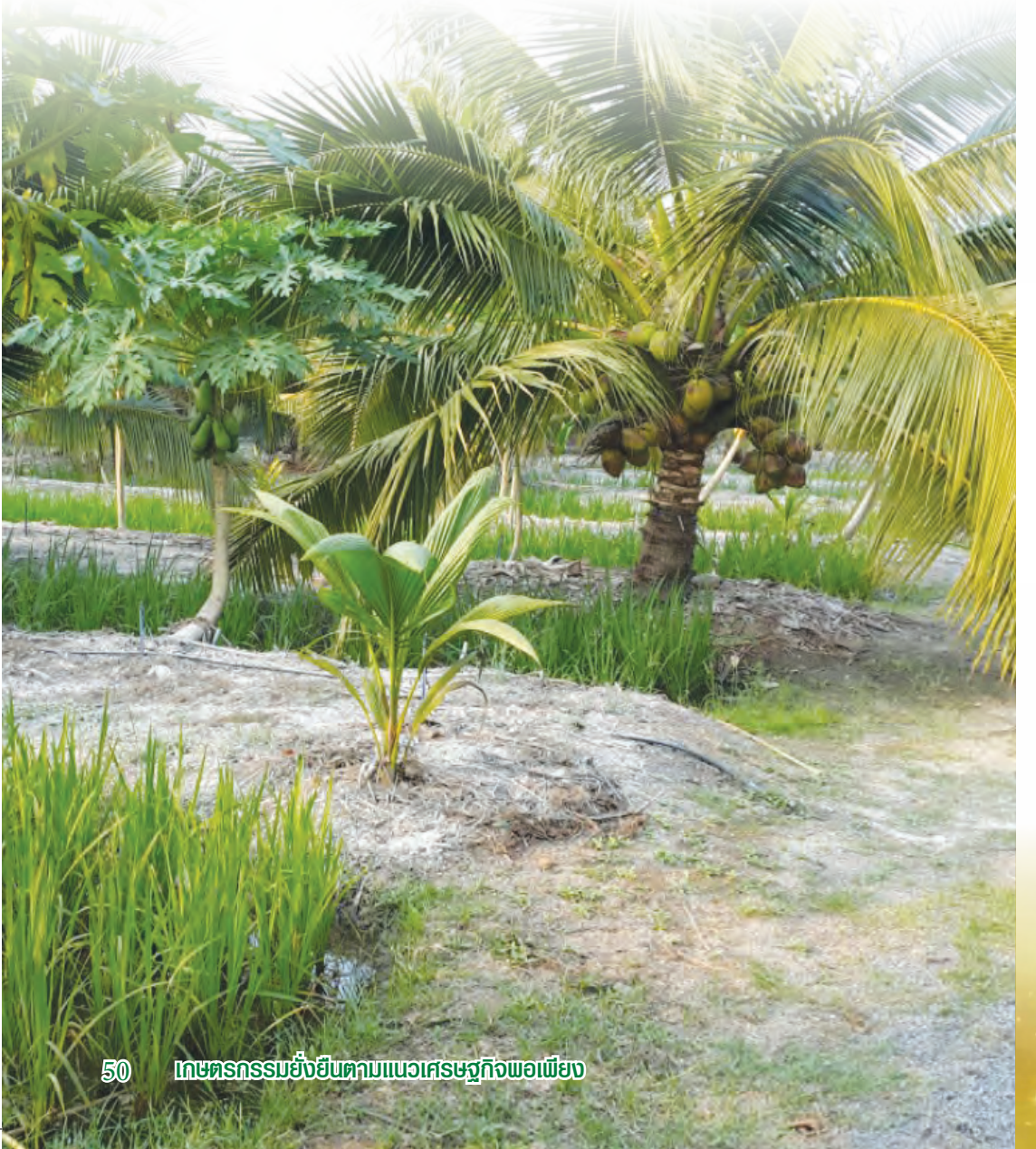
ดังนั้น มิติการมองเกษตรกรรมยั่งยืนจึงต้องมองในระดับสังคมที่กว้างขึ้น ไม่ใช่แค่ระดับฟาร์มหรือตัวเกษตรกรแต่ประการเดียวแต่สูงขึ้นเป็นระดับประเทศเกษตรกรรมยั่งยืนในมิตินี้ผู้บริหารประเทศจำต้องคำนึงถึงปริมาณของอาหารที่เพียงพอในการเลี้ยงประชากรของประเทศทั้งอยู่ในภาคเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรกรรม อีกทั้งยังต้องผลิตเพื่อจำหน่าย นำรายได้เข้าประเทศเพื่อพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เพียงการอุดหนุนได้ของเกษตรกรรายหนึ่ง ๆ ตามแนวทางของเกษตรกรรมธรรมชาติหรือเกษตรอินทรีย์ จึงยังไม่อาจเพียงพอที่จะพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับต่างประเทศ และป้องกันประเทศให้พ้นจากการกดขี่เอารัดเอาเปรียบทางด้านเศรษฐกิจจากประเทศที่เจริญและก้าวหน้ากว่าได้

เกษตรกรรมยั่งยืนในเงื่อนไขนี้ จึงจำเป็นต้องดำเนินไปในแนวทางการเพิ่มผลผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ได้ปริมาณและคุณภาพของผลผลิตเพียงพอกับความต้องการบริโภคของประชากรที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยทรัพยากรธรรมชาติ และลดมลภาวะที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

ส่วนเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ใช้ในการดำรงชีวิต ที่มุ่งเน้นความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน และการใช้ความรู้ควบคู่คุณธรรมใช้กับประชาชนทุกสาขาอาชีพทุกคนชั้นตั้งแต่รายย่อย จนถึงธุรกิจข้ามชาติ ในด้านการเกษตร เศรษฐกิจพอเพียง สอดคล้องกับแนวคิดเกษตรกรรมยั่งยืน แต่มีความหมายลึกซึ้งและเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ ภูมิสังคมของบ้านเราที่สุด การนำเอาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้กับการทำการเกษตรกรรมแบบยั่งยืน ก็ช่วยให้เกษตรกรมีวิธีการทำการเกษตรที่ช่วยฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติได้อีกทางหนึ่ง เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศสามารถช่วยผลิตอาหารที่มีคุณภาพและพอเพียงต่อความต้องการพื้นฐานของผู้บริโภคได้ รวมทั้งเอื้ออำนวยให้เกษตรกร และชุมชนเกิดการพัฒนาได้อย่างอิสระ เกษตรกรรมยั่งยืนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะสามารถช่วยลดต้นทุน และเพิ่มรายได้ ทำให้เกิดความปลอดภัยต่อผู้ผลิต ผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม เราจะเห็นได้ว่าในสังคมยุคปัจจุบันมนุษย์ให้ความสนใจในเรื่องสุขภาพและสิ่งแวดล้อมกันมากขึ้นกว่าในอดีต การนำเอาหลัก

เศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการทำเกษตรกรรมยั่งยืนนั้น ก็จะช่วยยกระดับมาตรฐาน การครองชีพและคุณภาพของชีวิตเกษตรกรให้ดีขึ้นได้อีกทั้งเราควรจะปลูกฝังให้กับรุ่นลูก รุ่นหลานอย่างต่อเนื่องด้วยจึงจะเรียกได้ว่า “ยั่งยืน” ในการทำการเกษตรได้อย่างแท้จริง

ภาคผนวก

ตัวอย่างเกษตรกรดีเด่นแห่งชาติ

ปี 2557 สาขาอาชีพไร่นาสวนผสม

โดยน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงประยุกต์ใช้ให้เกิด

“ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน”

นายพัฒนพงษ์ มงคลกาญจนคุณ

คติประจำใจ

“คืนชีวิตให้แผ่นดิน ทำกินบนความพอเพียง”

นายพัฒนาพงษ์ มงคลกาญจนคุณ เดิมประกอบอาชีพเกษตรกรแบบเชิงเดี่ยว แต่พบปัญหาและอุปสรรคหลายอย่าง เช่น ดินขาดความอุดมสมบูรณ์เนื่องจากการปลูกพืช ชนิดเดียวซ้ำ ๆ กัน โดยไม่มีการปรับปรุงดิน และการใช้สารเคมีจำนวนมากส่งผลให้ต้นทุน การผลิตสูงและส่งผลกระทบต่อสุขภาพร่างกาย ทำให้ร่างกายอ่อนแอลง รายได้ไม่พอกับ รายจ่ายในครอบครัว จากปัญหาดังกล่าวทำให้เกิดแนวความคิดที่จะปรับเปลี่ยน และพัฒนา อาชีพการเกษตร เพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้นและลดต้นทุนการผลิตจึงศึกษาหาความรู้ต่าง ๆ ทางด้านการเกษตร เช่น การเข้าร่วมศึกษาดูงานด้านการเกษตรจากหน่วยงานของรัฐ เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร กรมวิชาการเกษตร กรมพัฒนาที่ดิน และอีกหลายหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องหลังจากที่ได้ศึกษาดูงานแล้วได้นำความรู้ที่ได้รับมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพ พื้นที่ โดยการทำเกษตรแบบโร่นาสวนผสม ยึดหลักการทำการเกษตรแบบพอเพียงของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 และผลิตพืชปลอดภัยจากสารพิษ ตลอดจนได้ ปรับแนวคิดที่จะปลูกป่า 3 อย่างใช้ประโยชน์ได้ 4 อย่าง คือ

- พออยู่ = ไม้เศรษฐกิจ เป็นที่อยู่อาศัยและจำหน่าย
- พอกิน = พืชเป็นอาหารและยารักษาโรค
- พอใช้ = ไม้ใช้สอยโดยตรงและพลังงาน
- ระบบนิเวศน์ = สร้างความสมบูรณ์เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ
ในพื้นที่ป่า อนุรักษ์ดินและน้ำเกิดความชุ่มชื้น

ปี 2549 นำความรู้ที่ได้รับมาปรับใช้ในไร่นาของตนเองเป็นแบบโร่นาสวนผสม โดยน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพและ ดำรงชีวิต โดยเริ่มต้นจากการปรับปรุงคุณภาพดินให้มี โครงสร้างและความอุดมสมบูรณ์เพิ่มขึ้นด้วยอินทรีย์วัตถุ ในดิน โดยปุ๋ยพืชสด เช่น ปอเทือง ปุ๋ยคอก และปลูกพืช หมุนเวียน ใช้เวลา 6 ปี ต่อมาจึงได้ขยายผลไปสู่เพื่อนบ้าน และชุมชนใกล้เคียง เน้นการผลิตพืชปลอดสารพิษแบบ เกษตรอินทรีย์

ขั้นตอนการจัดการไร่

1. การจัดการที่ดิน

1.1 แบ่งพื้นที่ทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

1.2 อนุรักษ์ดินและน้ำโดยการปลูกหญ้าแฝกเพื่อชะลอการไหลของน้ำและลดการพังทลายของหน้าดิน

2. การจัดการน้ำ

2.1 สร้างแหล่งน้ำเพื่อใช้ในฟาร์มและจัดระบบการให้น้ำ เพื่อใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 ใช้แหล่งน้ำเป็นสระเลี้ยงปลา และเลี้ยงเป็ดไข่

3. การจัดการฟาร์ม

3.1 มีการวางแผนวิเคราะห์พื้นที่ และทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อกำหนดทิศทางการผลิตและกิจกรรมในฟาร์ม

3.2 มีการวางแผนการผลิตล่วงหน้า เพื่อสะดวกในการบริหารจัดการปัจจัยการผลิต แรงงาน ทุน ระยะเวลา แปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า และตลาด

3.3 กิจกรรมเกื้อกูลและสัมพันธ์กัน เช่น ผลผลิตเหลือเป็นอาหารสัตว์ ปลูกพืชสมุนไพรไล่แมลง

3.4 จัดการของเหลือในฟาร์มให้เกิดประโยชน์ เช่น ผลิตปุ๋ย น้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยหมักจากเศษผักผลไม้ มูลสัตว์ ผลิตแก๊สชีวภาพจากมูลสัตว์ใช้ในครัวเรือน

3.5 ไม่ใช้สารเคมีกำจัดวัชพืช ใช้วิธีตัดหญ้า และปลูกพืชคลุมดิน เช่น ตะไคร้หอม เพื่อลดวัชพืชและรักษาความชื้นในดิน

4. พัฒนารูปแบบการเกษตร

ปรับปรุงรูปแบบการเกษตรแบบไร่สวนผสมร่วมกับเกษตรอินทรีย์ แนวคิดในการทำงาน คือ

“ปลูกทุกอย่างที่ซื้อ กินทุกอย่างที่ปลูก”

เกษตรกรรมยั่งยืนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

นายพัฒน์พงษ์ มงคลกาญจนคุณ ได้มีการปรับเปลี่ยนการผลิตจากพืชเชิงเดี่ยว มาเป็นไร่นาสวนผสมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ปัจจุบันได้จัดแบ่งที่ดิน จำนวน 39 ไร่ ดำเนินกิจกรรม ดังนี้

กิจกรรมด้านพืช

1. ปลูกข้าวนาหยอด และให้น้ำแบบสปริงเกอร์ จำนวน 1 ไร่
2. ปลูกข้าว (ดินน้ำขับ) จำนวน 5 ไร่
3. ไร่รวกหวาน จำนวน 2 ไร่
4. สับปะรด จำนวน 2 ไร่
5. กล้ายน้ำหว่า จำนวน 16 ไร่
6. มะละกอ จำนวน 1 ไร่ (พันธุ์ศรีนครินทร์)
7. กล้ายไข่ จำนวน 2 ไร่
8. ฝรั่งแป้นสีทอง จำนวน 2 ไร่
9. มะม่วง จำนวน 6 ไร่
10. เพาะเห็ด 2 โรงเรือน จำนวน 1,000 ก้อน
11. ปลูกผักสวนครัว (ปลูกระหว่างแปลงปลูกพืชหลัก)
12. สระน้ำ จำนวน 2 ไร่

กิจกรรมด้านสัตว์

1. เลี้ยงหมูหลุม จำนวน 29 ตัว
2. เลี้ยงไก่ไข่ จำนวน 15 ตัว
3. เลี้ยงเป็ดไข่ จำนวน 10 ตัว (เพาะลูกเป็ดเพิ่ม 20 ตัว)

กิจกรรมด้านประมง

1. เลี้ยงปลานิล ปลาตะเพียน ปลาแรด ในสระน้ำ จำนวน โดยรวม
นายพัฒน์พงษ์ มงคลกาญจนคุณ มีรายได้จากการทำไร่นาสวนผสม

ปี พ.ศ. 2554 จำนวน 662,406 บาท

ปี พ.ศ. 2555 จำนวน 660,520 บาท

ปี พ.ศ. 2556 จำนวน 1,107,784 บาท

ความยั่งยืนในการประกอบอาชีพ

1. ทำการเกษตรแบบไร้นาสวนผสมและผลิตแบบครบวงจร มีกิจกรรมต่อเนื่อง เช่น การปลูกข้าว ปลูกผัก ผลไม้ เลี้ยงปลา เลี้ยงหมู เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่
2. มีผลผลิตออกสู่ตลาดทั้งปี ทำให้มีรายได้ต่อเนื่อง เป็นรายวัน รายเดือน รายปี รายวัน เช่น พริก ผัก มะนาว เห็ด และไก่ไข่
รายเดือน เช่น กลัวย และมะละกอ
รายปี เช่น สุกร ปลา ไก่พื้นเมือง เป็ด และมะม่วง
3. มีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างพอเพียง มั่นคง และมีงานทำตลอดทั้งปี
4. สุขภาพของคนในครอบครัวแข็งแรง รับประทานอาหารปลอดภัย

ความสำเร็จของผลงาน

1. มีความมั่นคงด้านอาหาร มีความมั่นคงด้านพลังงาน มีความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ ครอบครัวมีความสุข
2. เป็นศูนย์ศึกษาดูงานและเรียนรู้ด้านการเกษตรผสมผสาน และเป็นวิทยากรประจำศูนย์ฯ
3. เป็นเกษตรกรดีเด่นแห่งชาติ สาขาอาชีพไร่นาสวนผสม ประจำปี พ.ศ. 2557
4. ได้รับรางวัลพระราชทาน (Award for outstanding Achievement) จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในวันอาหารโลกประจำปี 2557 ภายใต้หัวข้อ Feeding the World, Chring for the Earth. โดย FAO
5. เป็นเกษตรกรดีเด่นแห่งชาติ สาขาการพัฒนาที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ประจำปี พ.ศ. 2559

สำหรับชีวิตส่วนตัวนายพัฒน์พงษ์ มงคลกาญจนคุณ อายุ 43 ปี ได้สมรสกับ นางนัยนา มงคลกาญจนคุณ มีบุตร – ธิดา 2 คน อยู่บ้านเลขที่ 119 หมู่ที่ 4 ตำบลหนองเป็ด อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี โทร. 084 – 5276227

นายพัฒนพงษ์ มงคลกาญจนคุณ
Smart Farmer ด้านไร่นาสวนผสม

ที่อยู่ 119 หมู่ 4 ตำบลหนองเป็ด อำเภอศรีสวัสดิ์
จังหวัดกาญจนบุรี โทร. 084 - 5276227
สำนักงานเกษตรจังหวัดกาญจนบุรี
โทรศัพท์ 034 - 564267

เอกสารอ้างอิง

กองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน. สำนักงานปลัดกระทรวง
เกษตรและสหกรณ์. 2554. เกษตรกรรมยั่งยืนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง.
กรุงเทพฯ.

จรัส จันทลักษณ์. 2558. หลักการพื้นฐานเกษตรกรรมยั่งยืน. กรุงเทพฯ.

ประเสริฐวัฒน์ กองกันภัย และคณะ. 2547. รูปแบบไร่นาสวนผสมดีเด่นระดับจังหวัด.
กรมส่งเสริมการเกษตร กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตร
แห่งประเทศไทย จำกัด.

ประเสริฐวัฒน์ กองกันภัย และคณะ. 2550. เศรษฐกิจพอเพียงการเกษตรที่ยั่งยืน.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมส่งเสริมการเกษตร.

ทัศนีย์ เศรษฐบุญสร้าง. 2553. ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน. มูลนิธิธรรมเกษตรธรรมชาติ.
แหล่งที่มา : www.dnaf.org/news/data-000.6html. 15 มีนาคม 2550.

ธันวา จิตต์สงวน. 2543 การพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน : บทวิเคราะห์จากปัจจัยทาง
เศรษฐกิจและสังคม. เอกสารประกอบการบรรยายในการสัมมนาาระบบเกษตร
แห่งชาติ ครั้งที่ 1 วันที่ 15 – 17 พฤศจิกายน 2543. ณ โรงแรมทูลุส แทเวิร์น
หลักสี่ กรุงเทพฯ.

วิทยา อธิปอนันต์. 2542. ไร่นาสวนผสมตามแนวทฤษฎีใหม่ในงานส่งเสริมการเกษตร.
กรมส่งเสริมการเกษตร. (อัดสำเนา)

วิทยา อธิปอนันต์. 2542. เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเกษตรที่พึ่งตนเอง. กรมส่งเสริม
การเกษตร. (อัดสำเนา)

วิทยา อธิปอนันต์ และคณะ. 2542. ไร่นาสวนผสมตามแนวทฤษฎีใหม่. กรมส่งเสริม
การเกษตร. (อัดสำเนา)

วิทยา อธิปอนันต์. 2543. เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเกษตรที่พึ่งตนเอง. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์กรมส่งเสริมการเกษตร.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2557 โครงการ
พัฒนารฐานการผลิตการเกษตรให้เข้มแข็งและยั่งยืน : บริษัทอินโฟโมนิ่ง จำกัด.
สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. 2559. ร่วมเรียนรู้
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.
กรุงเทพฯ
อารันต์ พัฒโนทัย. 2528. เกษตรยั่งยืน. คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
(อัตสำเนา)

ที่ปรึกษา

นายสมชาย ชาญณรงค์กุล

นายสงกรานต์ ภัคดีคง

นางจิระนุช ชาญณรงค์กุล

อธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร

รองอธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร ฝ่ายบริหาร

ผู้อำนวยการกองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริม
การเกษตร

คณะผู้เชี่ยวชาญ

นางคณินันต์ ทองลิม

นางสาวอรวรรณ คงอภิรักษ์

นางสาวพิมพ์ประภา สิ้นคำคุณ

นางสาวเสาวณิต เทพมงคล

นางสาวพีรชา มณีชาติ

นางสาวรัตนาภรณ์ นพพูน

นางสาวอารีย์วรรณ เหลืองทอง

ผู้อำนวยการกลุ่มจัดการฟาร์มและเกษตรกรรมยั่งยืน

นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการพิเศษ

นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ

นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ

นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ

นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ

นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร

จัดทำ

กลุ่มจัดการฟาร์มและเกษตรกรรมยั่งยืน

กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร

กรมส่งเสริมการเกษตร

โทร. 02-5406055

เศรษฐกิจ พอเพียง เลี้ยงชีวิต
กลมกล่อมจิตใจ พอใจ ในวิถี
ละพุงเฟอ ไร่เพียง เลี้ยงชีวิต
ตามวิถี เกษตรไทย ใต้ร่มเย็น
พระราชทาน แนวคิด ทฤษฎีใหม่
เกษตรกร ชาวไทย ได้ยึดถือ
หาเลี้ยงชีพ สุจริต คิดฝึกปรือ
ได้ยึดถือ พระราชดำรัส ประหยัดตน